

พระภูเวรในวรรณคดีสันสกฤต

นางสาวอรรณ ภูหลาบรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2531

ISBN 974-569-202-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013903

118252400

KUVERA IN SANSKRIT LITERATURE

Miss Orawan Kularbratana

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

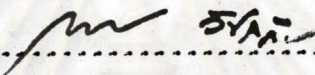
1988

ISBN 974-569-202-6

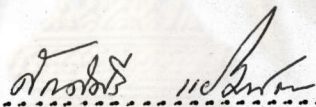
หัวข้อวิทยานิพนธ์ พระภูเวระในวรรณคดีสันสกฤต
โดย นางสาวอรารมณ ภูหลาบรัตน์
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุชยกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ ลินลกุล

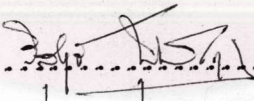

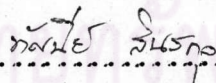
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออมัติให้มอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

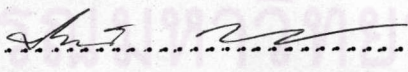

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วีชรรัมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมน์ดตา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุชยกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ ลินลกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ทิพาพานิช)

พิมพ์ต้นฉบับบทกัณฑ์อภินิหารในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

อภินิหาร กุหลาบรัตน์ : พระกุเวรในวรรณคดีสันสกฤต (Kuvera in Sanskrit Literature) อ.ศ.ปริกษา : รศ.วิสุทธ์ บุญกุล, ผศ.ศักดิ์ย ลินสกุล, 89 หน้า.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาและบทบาทของพระกุเวรในวรรณคดีสันสกฤต ตลอดจนบริวารของพระกุเวรซึ่งเรียกรวม ๆ ว่าอมมนุษย์ที่มีลักษณะกึ่งเทพด้วยงานวิจัยนี้อาศัยข้อมูลจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นหลัก เช่นจากคัมภีร์ อถรรพเวท, คัตปถพราหมณะ, มหาภารตะ, รามายณะ และปุราณะ หลายคัมภีร์ แต่ก็ยอมรับความคิดเห็นของนักปราชญ์ปัจจุบันที่ได้ศึกษาเรื่องของพระกุเวรมาประกอบด้วยตามสมควร

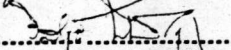
งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าพระกุเวรเป็นเทพที่เริ่มปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตโดยมีเรื่องราวอ้างถึงในคัมภีร์อถรรพเวทในฐานะเป็นหัวหน้าของชนบางกลุ่ม ต่อมาได้กลายเป็นประมุขของเหล่าอมมนุษย์ที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ตั้งแต่ในคัมภีร์คัตปถพราหมณะเป็นต้นมา พระกุเวรเริ่มมีบทบาทเป็นเทพแห่งความมั่งคั่งและทรัพย์สมบัติในคัมภีร์รามายณะ มหาภารตะ และคัมภีร์ปุราณะ พร้อมทั้งมีบริวารเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะยักษ์ คุหยก และกินนร และมีฐานะเป็นโลกบาลประจำทิศเหนือด้วย

พระกุเวรเป็นเทพที่มีความเที่ยงธรรม และในเวลาเดียวกันก็มีความกรุณาปราณีต่อบริวารของพระองค์ หรือแม้แต่คนอื่น ๆ ที่มีคุณธรรมและควรได้รับความช่วยเหลือ

ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา ..... ภาษาบาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต .....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....

ท้าวเวร สังเกต

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ORAWAN KULARBRATANA : KUVERA IN SANSKRIT LITERATURE. THESIS
ADVISORS : ASSOC. PROF. VISUDH BUSYAKUL, ASSIST. PROF. TASSANEE
SINSAKUL, 89 PP.

It is the purpose of the present thesis to study the development and the role of the god Kuvera in the Sanskrit literature, and a description of retinue under the generic name of Amanuṣya (Non-human beings). Data are primarily collected from Sanskrit texts namely, Atharva Veda, Śatapatha Brāhmaṇa, Mahābhārata, Rāmāyaṇa and several Purāṇas. but opinions of modern scholars are also consulted.

It is shown in the research that Kuvera first appears in Sanskrit literature at the end of the Samhitā period as the chief of certain tribes. He later became the king of The semi-divine beings with supernatural power from Śatapatha Brāhmaṇa onward. In the Rāmāyaṇa, the Mahābhārata and the Purāṇas, he is the god of wealth, and his retinue now includes the Yakṣas, Guhyakas and Kinnaras. He is also one of the world-protectors (Lokapāla) with the north as his proper domain.

Kuvera is a righteous god, who is kind not only to his followers, but also to other virtuous human beings who deserve help in their undertakings.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา ..... ภาษาบาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 1987

ลายมือชื่อนิสิต .....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....

11/11/87

คำชี้แจง

การใช้อักษรย่อและหมายเลขที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

การใช้อักษรย่อ

AV.	:	Atharya Veda
AV.P.	:	Paippalāda or Kashmirian AV.
MBh.	:	Mahābhārata
MBh. (tr.)	:	Mahābhārata ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ Kisari Mohan Ganguli
Mn.	:	Manusmṛti
R.	:	Rāmāyaṇa
R. (tr.)	:	Rāmāyaṇa ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ Hari Prasad Shastri
SBr	:	Satapatha Brāhmaṇa
Skanda P.	:	Skanda Purāṇa

การใช้หมายเลข

1. คัมภีร์รโถกรรพเวท ใช้ระบบภาสที่ สุกตะ บท เช่น AV.2.4.3 หมายถึงคัมภีร์รโถกรรพเวท ภาสที่ 2 สุกตะที่ 4 บทที่ 3
2. คัมภีร์คัตปถพราหมณะ ใช้ระบบภาสที่ ฮัรยาเย พราหมณะ บท เช่น SBr.2.3.1.2 หมายถึงคัมภีร์คัตปถพราหมณะ ภาสที่ 2 ฮัรยาเยที่ 3 พราหมณะที่ 1 บทที่ 2
3. คัมภีร์มหากาโรตตะ ใช้ระบบบรรพ บท โคลก เช่น MBh.6.2.8 หมายถึงคัมภีร์มหากาโรตตะ บรรพที่ 6 บทที่ 2 โคลกที่ 8 แต่ถ้าเป็นฉบับแปลใช้เล่ม และหน้า เช่น MBh. (tr.) 5.536 หมายถึงมหากาโรตตะฉบับแปลของ Ganguli เล่ม 5 หน้า 536 สำหรับหริวงค์ซึ่งเป็นภาคผนวกของมหากาโรตตะ วิทยานิพนธ์นี้ใช้ บทและโคลก เช่น H.44.3 หมายถึง หริวงค์ บทที่ 44 โคลกที่ 3

4. คัมภีร์มนุส์มฤติ ใช้ระบบฮริยาเย โคลก เช่น Mn.4.2.

หมายถึงคัมภีร์มนุส์มฤติ ฮริยาเยที่ 4 โคลกที่ 2

5. คัมภีร์รามายณะ ใช้ระบบกาถะที่ บท โคลก เช่น R.3.8.20

หมายถึงคัมภีร์รามายณะ กาถะที่ 3 บทที่ 8 โคลกที่ 20 แต่ถ้าเป็นฉบับแปลใช้กาถะที่
และหน้าเช่น R (tr.)3.910 หมายถึงรามายณะฉบับแปลของ Shastri กาถะที่ 3
หน้า 910 เป็นต้น

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความกรุณาช่วยเหลือจากคณะอาจารย์สาขา
ภาษาบาลี-สันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ได้ประสิทธิ์ความรู้ต่าง ๆ และให้การสนับสนุนช่วยเหลือทั้งทางตรงและทางอ้อมเสมอมา
อันเป็นผลทำให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วง และขอขอบพระคุณอย่างสูง
สำหรับอาจารย์ที่ปรึกษา 2 ท่าน คือ

รองศาสตราจารย์วิสูตร บุษบกุล ได้กรุณารับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านได้
สละเวลาของท่านให้คำแนะนำการเขียนและตรวจแก้สำนวนภาษาของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ต้น
จนสำเร็จสมบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ สิ้นสกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาอีกท่านหนึ่งที่กรุณาชี้แนะ
วิธีดำเนินการวิจัย ปรับปรุงโครงร่าง ตลอดจนให้ความสะดวกในการหยิบยืมตำราและ
เอาใจใส่ติดตามความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์

และขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้ให้การช่วยเหลือและเป็นกำลังใจมาตลอด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทศัตยย่อภาษาไทย	ง
บทศัตยย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
คำชี้แจงการใช้ชักรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์	ช
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย	3
วิธีดำเนินการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	4
2 ประวัติความเป็นมาของพระกุเวรในวรรณคดีสันสกฤต	5
พระกุเวรในวรรณคดีสมัยพระเวท	5
ก. พระกุเวรในคัมภีร์รโถกรรพเวท	6
ข. พระกุเวรในคัมภีร์คัตปถพราหมณะ	8
พระกุเวรในวรรณคดีสมัยหลังพระเวท	12
ก. พระกุเวรในคัมภีร์รณูลัมฤติ	12
ข. พระกุเวรในคัมภีร์รามายณะ มหาภารตะ ปุราณะ และ วรรณคดีอื่น ๆ	14
1) กำเนิดพระกุเวร	16
2) ครอบครัวของพระกุเวร	19
3) การเปลี่ยนแปลงฐานะของพระกุเวร	23
4) รูปร่างลักษณะของพระกุเวร	27
5) อาวุธของพระกุเวร	35

บทที่	หน้า
6) นิสัยใจคอของพระกุเวร	36
7) ที่อยู่ของพระกุเวร	42
ก) สังคา	42
ข) อลกา	43
8) พาหนะของพระกุเวร	52
3 บทบาทของพระกุเวร	55
พระกุเวรในฐานะพระราชา	57
พระกุเวรในฐานะโลกบาล	62
พระกุเวรในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่งและทรัพย์ล้นปิติ	67
4 ฉายานามต่าง ๆ ของพระกุเวร	71
5 สรรูปการวิสัยและข้อเสนอนะ	76
บรรณานุกรม	78
ภาคผนวก	82
ประวัติผู้เขียน	89

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปภาพของพระฤๅษีรูปที่ 1	28
รูปภาพของเทวีหาริตี รูปที่ 1	29
รูปภาพของพระฤๅษี รูปที่ 2	31
รูปภาพของพระฤๅษี รูปที่ 3	32
รูปภาพของพระฤๅษี รูปที่ 4	33
รูปภาพของพระฤๅษี รูปที่ 5	39
รูปภาพของพระฤๅษี รูปที่ 6	41
รูปภาพของพระฤๅษี รูปที่ 7	74
รูปภาพของพระฤๅษี รูปที่ 8	75

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย